ePublishing
ΕΘΝΙΚΟ ΚΕΝΤΡΟ ΤΕΚΜΗΡΙΩΣΗΣ
NATIONAL DOCUMENTATION CENTRE

Λεξικογραφικόν Δελτίον

Τόμ. 10 (1965)

Λεξικογραφικόν Δελτίον

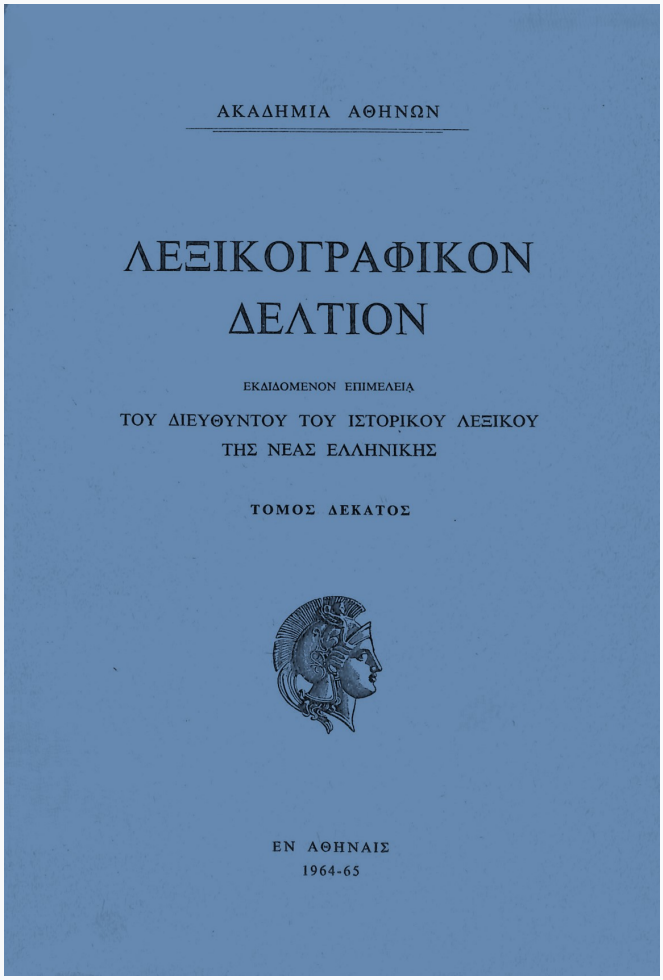

Βιβλιοκρισία - G. Rohlfs, Lexicon Graecanicum Italiae Inferioris

Αναστάσιος Καραναστάσης

doi: 10.12681/ld.40502

https://epublishing.ekt.gr | **e-Εκδότης:** ΕΚΤ | **Πρόσβαση:** 26/01/2026 05:17:18

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

ΛΕΞΙΚΟΓΡΑΦΙΚΟΝ ΔΕΛΤΙΟΝ

ΕΚΔΙΔΟΜΕΝΟΝ ΕΠΙΜΕΛΕΙΑ

ΤΟΥ ΔΙΕΥΘΥΝΤΟΥ ΤΟΥ ΙΣΤΟΡΙΚΟΥ ΛΕΞΙΚΟΥ ΤΗΣ ΝΕΑΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ

ΤΟΜΟΣ ΔΕΚΑΤΟΣ

ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ
1964-65

ΠΙΝΑΞ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΩΝ

	Σελίδες
Ἀναστασίου Καραναστάση: Ἡ φωνητικὴ τῶν ἰδιωμάτων τῆς νήσου Κῶ	3- 96
Σταύρου Μάνεση: Τροπὴ τῶν συμφώνων ΤΣ καὶ ΤΖ εἰς Σ καὶ Ζ εἰς τὰ νότια ἰδιώματα τῆς Νέας Ἑλληνικῆς	97-179
Βιβλιοκρισίαι	181-190
Πίναξ λέξεων	191-192
Διορθωτέα	193

ΒΙΒΛΙΟΚΡΙΣΙΑΙ

Gerhard Rohlfs : Lexicon Graecanicum Italiae inferioris. Etymologisches Wörterbuch der unteritalienischen Gräzität — 2. erweiterte und völlig neubearbeitete Auflage, mit drei untersichtskarten — Max Niemeyer Verlag — Tübingen (1964) XXX + 620 s. — 8°.

Τὸ Λεξικὸν τοῦτο ἀποτελεῖ κατ' οὐσίαν τὴν β' ἔκδοσιν τοῦ, τὸ πρῶτον κατὰ τὸ 1930, δημοσιευθέντος Ἐτυμολογικοῦ Λεξικοῦ τῶν Ἑλληνικῶν ἰδιωμάτων τῆς Κάτω Ἰταλίας (Etymologisches wörterbuch der unteritalienischen Gräzitat, Halle, 1930), ἐξ ὁλοκλήρου καὶ ἐκ νέου ἐπεξεργασθεῖσαν.

Δὲν εἶναι ἡ πρώτη φορά, καθ' ἣν ὁ σοφὸς καὶ χαλκέντερος ἐπιστήμων παρουσιάζει ἐργασίαν του ἐκπληκτικὴν εἰς ὄγκον καὶ εἰς ἐπιστημονικὴν ἀξίαν. Τὸ « *Griechen und Romanen in Unteritalien,* Genève : Olschki 1924, VII+177 s., διὰ νὰ ἀρχίσω ἀπὸ τὴν πρώτην συμβολήν του εἰς τὸ πρόβλημα τῆς καταγωγῆς τῶν Ἑλληνικῶν ἰδιωμάτων τῆς Κάτω Ἰταλίας, τὸ *Etymologisches Wörtetbuch der unteritalienischen Gräzität,* Halle (1930) XLVII+393 s., τὸ *Dizionario dialettale delle tre Calabrie,* Halle-Milano (1932-34) τόμ. 1-3, τὸ *Scavi linguistici nella Magna Grecia,* Halle-Roma (1933), XV+303 s., ἡ *Historische Grammatik der italienischen Spache und hirer mundarten,* Bern (1949-1954) τόμ. 1-3, ἡ *Historische Grammatik der unteritalienischen Gräzität,* München (1949), 264, τὸ *Vocabolario dei dialetti Salentini* (terra d'Otranto), München (1956-1961) τόμ. 1-3, ὅλα αὐτὰ εἶναι ἔργα, τὰ ὁποῖα προϋποθέτουν ἐξαντλητικὴν ἔρευναν κεφαλαιωδῶν καὶ ἀπεριορίστου ἐκτάσεως θεμάτων, χρόνον καὶ μόχθον πολύν. Παραλείπω τὰς ἐπὶ μέρους πραγματείας τοῦ σ. ἐπὶ θεμάτων γλωσσικῶν καὶ φιλολογικῶν ἀνερχομένας εἰς ἀρκετὰς ἑκατοντάδας, τὰς ὁποίας ἤρχισε δημοσιεύων ἀπὸ τὸ 1920 εἰς νεαρὰν σχετικῶς ἡλικίαν καὶ συνεχίζει μέχρι σήμερον μὲ ἀμείωτον δραστηριότητα, εἰς περιοδικὰ διεθνοῦς κύρους ὡς τά : «Byzantinische Zeitschrift», «Glotta», «Cultura», «Anthropos» κ.ἄ.

Μύστης τῆς γλωσσικῆς ἐπιστήμης, γνώστης τῆς Ἑλληνικῆς [1] καὶ τῆς Ἰταλικῆς, εἰδικὸς ἐρευνητὴς τῶν ρωμανικῶν γλωσσῶν, μετέβη τὸ 1921 εἰς τὴν Κάτω Ἰταλίαν διὰ νὰ ἐρευνήσῃ ἐπὶ τόπου τὰς ἰταλικὰς διαλέκτους. Ἐκ τῆς ἐρεύνης ταύτης διεπίστωσεν ὅτι αἱ ἐν λόγῳ διάλεκτοι παρουσιάζουν τὴν ἐντύπωσιν γλωσσικοῦ στρώματος ἐπιβληθέντος ἐπὶ ξενογλώσσου πληθυσμοῦ καὶ ὅτι αἱ διαφοραὶ τῶν διαλέκτων τούτων ἀπὸ τὰς ὑπολοίπους Ἰταλικάς, ὡς πρὸς τὸ λεξιλόγιον καὶ τὴν σύνταξιν, ἐξηγοῦνται

1. Τὴν νεωτέραν Ἑλληνικὴν ἐξέμαθεν ἀσχολούμενος περὶ αὐτὴν καὶ μαθητεύσας παρὰ τῷ ἡμετέρῳ σεβαστῷ καθηγητῇ καὶ Ἀκαδημαϊκῷ κ. Ἰω. Καλιτσουνάκη, ὅστις τότε ἐδίδασκεν εἰς τὸ Φροντιστήριον ἀνατολικῶν γλωσσῶν τοῦ Πανεπιστημίου τοῦ Βερολίνου.

ἐκ τῶν ἀντιστοίχων στοιχείων, τὰ ὁποῖα διατηροῦνται εἰς τὰ σωζόμενα εἰσέτι αὐτόθι Ἑλληνικὰ ἰδιώματα, προέρχονται ἑπομένως ἀπὸ Ἑλληνικὸν ὑπόστρωμα.

Διὰ τὴν ἐπιβεβαίωσιν τοῦ πράγματος ἐπεδόθη εἰς λεπτομερῆ ἐξέτασιν τῶν Ἑλληνικῶν ἰδιωμάτων τῆς Καλαβρίας καὶ τοῦ Salento καὶ ἀντελήφθη εὐθὺς ἀμέσως ὅτι ἡ θεωρία τοῦ Ἰταλοῦ καθηγητοῦ Giuseppe Morosi περὶ τῆς καταγωγῆς τῶν ἑλληνικῶν ἰδιωμάτων τῆς Κάτω Ἰταλίας ἀπὸ τὴν γλῶσσαν τῶν Βυζαντινῶν ἀποίκων [1] δὲν ἐστηρίζετο ἐπὶ σταθερῶν βάσεων. Τὴν θεωρίαν ταύτην, ἥτις ἴσχυσεν ἀπὸ τὸ 1870, οἱ σύγχρονοι γλωσσολόγοι, μὴ ἔχοντες ἄμεσον ἀντίληψιν τοῦ λεξιλογικοῦ πλούτου, τῆς φωνητικῆς καὶ ἐν γένει τῆς μορφολογίας τῶν ἐν λόγῳ ἰδιωμάτων, ἠσπάζοντο πάντες σχεδὸν πλὴν τοῦ Γ. Χατζιδάκι, ὁ ὁποῖος πρῶτος ἀντετάχθη πλήρως καὶ ὑπεστήριξε τὴν ἀπ' εὐθείας καταγωγὴν τῶν ἰδιωμάτων τούτων ἀπὸ τὴν γλῶσσαν τῶν ἀποίκων τῆς Μεγάλης Ἑλλάδος, προσκομίζων πρὸς τοῦτο ἀποδεικτικὰ στοιχεῖα, ἀποδειχθέντα χρησιμώτατα διὰ τοὺς μετέπειτα ἀσχοληθέντας μὲ τὸ πρόβλημα τοῦτο [2].

Διὰ νὰ ἀποδείξῃ τὸ σφαλερὸν τῆς θεωρίας Morosi ὁ Rohlfs ἐχρειάζετο στοιχεῖα, τὰ ὁποῖα ἔπρεπε νὰ συγκεντρώσῃ ἐρευνῶν τὴν ὁμιλουμένην αὐτόθι Ἑλληνικὴν εἰς ὅλην αὐτῆς τὴν ἔκτασιν. Ἐτέθη οὕτως ἐπὶ τὸ ἔργον μὴ φειδόμενος μόχθων. Μόνον ὅσοι ἔτυχε νὰ μεταβοῦν καὶ νὰ ἐργασθοῦν εἰς τὰ ὀρεινὰ χωρία τῶν ἑλληνοφώνων τῆς Καλαβρίας, ὅπου καὶ σήμερον ἀκόμη ἡ δι' αὐτοκινήτου ἀνάβασις εἰς τὰ περισσότερα ἐκ τούτων καθίσταται προβληματική, αἱ δὲ ἐκεῖ συνθῆκαι διαμονῆς ἀφαντάστως δύσκολοι, εἶναι εἰς θέσιν νὰ ἐκτιμήσουν ἀπὸ τῆς ἀπόψεως ταύτης τὸ ἔργον τοῦ σεβαστοῦ ἐπιστήμονος, διότι γνωρίζουν ἐκ τῶν πραγμάτων ὅτι μόνον ἀδάμαστος θέλησις καὶ ἀσίγαστον πάθος πρὸς τὴν ἐπιστήμην ἠδύναντο νὰ ἐγγυηθοῦν τὴν πραγμάτωσιν τοῦ ἀναληφθέντος ἄθλου.

Ὑπὲρ τοὺς 36 μῆνας, ὡς ἀναφέρει ὁ σ. εἰς τὸν πρόλογον τῆς α' ἐκδόσεως, εὑρίσκετο εἰς στενὴν ἐπαφὴν μὲ τὸν πληθυσμὸν τῆς Κάτω Ἰταλίας, εἰς δὲ τὴν Καλαβρίαν, ἐπεσκέφθη προσωπικῶς ὄχι ὀλιγώτερα τῶν 180 χωρία. Κατὰ τὰ μεσολαβήσαντα μεταξὺ τῆς α' καὶ τῆς β' ἐκδόσεως τριάκοντα τρία ἔτη ὁ σ. ἐπεσκέφθη πλειστάκις τὰς ἑλληνοφώνους νησῖδας τῆς Κάτω Ἰταλίας, θέλων δὲ νὰ ἐξακριβώσῃ τὴν συγγένειαν τῶν ἰδιωμάτων τούτων πρὸς τὰ ἐν Ἑλλάδι ὁμιλούμενα, περιηγήθη ἐρευνῶν κατὰ τὰ ἔτη 1938, 1960, 1962 καὶ 1964 τὴν Ἀρκαδίαν, Κέρκυραν, Εὔβοιαν, Κεφαλληνίαν, Λακωνίαν, Μεσσηνίαν, Κυνουρίαν, Κρήτην, Κῶν, Ρόδον καὶ Κάρπαθον.

---

1. Βλ. G. Morosi, Studi sui dialetti greci della terra d'Otranto, Lecce (1870).

2. Βλ. Γ. Χατζηδάκι, Ἀθηνᾶ 2 (1890), 697 κέξ.— Einleitung, 228-29, 437, 442.— Ἀθηνᾶ 3 (1891), 257.— M.N.E. 1, 650-51 καὶ 2, 480 κέξ.— Ἐντύπωσιν προκαλεῖ εἰς ἡμᾶς σήμερον ὁ τρόπος μὲ τὸν ὁποῖον ἀντιμετώπισαν, ὁ Χατζιδάκις καὶ οἱ σύγχρονοί του, τὸ ἐξαιρετικῶς ἐνδιαφέρον διὰ τὴν ἱστορίαν τῆς Ἑλλην. γλώσσης ζήτημα τοῦτο, διότι δὲν ἔκριναν σκόπιμον τὴν ἐπὶ τόπου ἔρευναν τῶν ἐν λόγῳ ἰδιωμάτων παρ' Ἑλλήνων ἐπιστημόνων εἰς ἐποχὴν ἀπέχουσαν ἑβδομήκοντα πέντε ἔτη ἀπὸ τῶν ἡμερῶν μας, ἀφήσαντες οὕτω νὰ ἀπολεσθοῦν πολύτιμα γλωσσικὰ στοιχεῖα, τῶν ὁποίων ἡ συμβολὴ θὰ ἦτο ἀναμφισβητήτως ἀποφασιστικῆς σημασίας.

Συγκεντρώνων τὸ γλωσσικὸν ὑλικὸν ἐκ τῶν Ἰταλικῶν διαλέκτων τῆς Κάτω Ἰταλίας διὰ τὸ Dizionario dialettale delle tre Calabrie καὶ τὸ Vocabolario dei dialetti Salentini, συνέλεγε συγχρόνως καὶ τὰ εἰς τὰς διαλέκτους ταύτας διατηρούμενα Ἑλληνικὰ λεξιλογικὰ στοιχεῖα. Ταῦτα ὁ σ. διακρίνει εἰς δύο κατηγορίας : 1/ εἰς *κατάλοιπα*, ἤτοι λέξεις, αἱ ὁποῖαι παρέμειναν μέχρι σήμερον εἰς περιοχάς, ὅπου ὡμιλεῖτο ἄλλοτε ἡ Ἑλληνική, ὡς εἶναι ἡ περιοχὴ νοτίως τῆς γραμμῆς *Nicastro-Catanzaro* ἐν Καλαβρίᾳ καὶ ἡ περιοχὴ νοτίως τῆς *Ἀππίας* ὁδοῦ ἐν Ἀπουλίᾳ, ὅπου ἐπεκράτει ἡ Ἑλληνικὴ κατὰ τὸν Μεσαίωνα (1100 μ.Χ.) καὶ 2/ εἰς *δάνεια*, ἤτοι λέξεις, αἱ ὁποῖαι διεδόθησαν ἀπὸ περιφερείας εἰς περιφέρειαν διὰ τῆς μετακινήσεως ποιμενικῶν πληθυσμῶν ἢ διὰ τῆς δημώδους Λατινικῆς.

Τὰ διατηρούμενα εἰς τὴν περιοχὴν τῆς *Cosenza*, τῆς *Νεαπόλεως*, τῆς Basilica, τοῦ *Τάραντος* καὶ τοῦ *Bari* Ἑλληνικὰ λεξιλογικὰ στοιχεῖα δύνανται κατὰ τὸν σ. νὰ χαρακτηρισθοῦν, κατὰ τὴν περίπτωσιν, ὡς *δάνεια* ἢ ὡς *κατάλοιπα*, ὅπως λ. χάριν τά : *σίδη* (Τάρας) *κατώγειον*, *θημωνία* (Cosenza), *βάλανος* (Νεάπολις), τὰ ὁποῖα θεωροῦνται ὡς κατάλοιπα τῆς χρονικῆς περιόδου, καθ' ἣν ἐπεκράτει εἰς τὰς περιοχὰς ταύτας ἡ Ἑλληνική, τὰ δέ : *γάστρα*, *κέντρον*, *κόσκινον*, *κρεμάστρα*, *μάκτρα*, *νάκη*, *σαύρα*, *σκύφος*, *χίμαρος*, ὡς *δάνεια*, τὰ ὁποῖα παρελήφθησαν λίαν ἐνωρὶς διὰ τῶν μετακινήσεων τῶν ποιμενικῶν πληθυσμῶν καὶ παρέμειναν εἰς περιοχάς, ὅπου οὔτε ἕνα κέντρον Ἑλληνικὸν ὑπῆρξε.

Κατὰ τὸν αὐτὸν τρόπον πιστεύει ὁ σ. ὅτι διεδόθησαν διὰ τῆς δημώδους Λατινικῆς τὰ Ἑλληνικὰ δάνεια : *ἀποθήκη*, *βύρσα*, *θεῖος*, *κόφινος*, *σάκκος*, *κάρα*, *σάγμα* κ.ἄ.

Οὕτω διὰ τῆς ἐξαντλητικῆς ἐρεύνης τῶν Ἑλληνικῶν καὶ τῶν Ἰταλικῶν ἰδιωμάτων τῆς Νοτίου Ἰταλίας καὶ Σικελίας ὁ σ. κατώρθωσε νὰ διασώσῃ ἀπὸ τὴν ἀναπόφευκτον φθοράν, τὴν ὁποίαν ἐπιβάλλει τὸ πέρασμα τοῦ χρόνου, ὄχι μόνον τὰ Ἑλληνικὰ ἰδιώματα τῆς Καλαβρίας καὶ τοῦ Salento, ἀλλὰ καὶ τὰ Ἑλληνικὰ κατάλοιπα, τὰ ὁποῖα διατηροῦνται εἰσέτι εἰς τὰ Ἰταλικὰ ἰδιώματα τῆς Κάτω Ἰταλίας καὶ τῆς Σικελίας, στοιχεῖα πολύτιμα διὰ τὴν ἱστορίαν τῆς Ἑλληνικῆς γλώσσης καὶ διὰ τὴν ἐν γένει ἐπιστήμην τῆς Γλωσσολογίας.

Ἰδιαίτερον ἐνδιαφέρον παρουσιάζει διὰ τὸ Ἱστορικὸν Λεξικὸν τῆς Νέας Ἑλληνικῆς καὶ ὅλων τῶν ἰδιωμάτων αὐτῆς ὁ ὑπὸ τοῦ σ. γενόμενος λεπτομερὴς ἔλεγχος τοῦ γλωσσικοῦ ὑλικοῦ, τὸ ὁποῖον περιέχεται εἰς τὰς δημοσιεύσεις τῶν Ἰταλῶν : T. Morelli Cenni storici intorno alle colonie greco-calabre, Napoli [1847], P. Lefons Vocabolario greco-otrantino, ἐν Studi Bizantini e Neoellenici, Vol. III (1931), s. 107-140, G. Morosi Studi sui dialetti greci della terra d'Otranto, Lecce [1870] καὶ A. Pellegrini Greco-Calabro di Bova, Torino - Roma [1880], Nuovi saggi romaici di Terra d'Otranto, ἐν Arch. glott. ital. Suppl. III (1895), s. 52-89, αἱ ὁποῖαι γέμουν ἀνακριβειῶν καὶ σφαλμάτων [1].

---

1. Ἐπιφυλάσσομαι νὰ ἐπισημάνω ἐν καιρῷ τὰ ἐκ τῶν ἐργασιῶν τούτων ἀποθησαυρισθέντα εἰς τὸ Ἀρχεῖον τοῦ Ἱστορικοῦ Λεξικοῦ ἐσφαλμένα γλωσσικὰ στοιχεῖα καὶ νὰ προσθέσω ὅσα δὲν μνημονεύονται εἰς αὐτάς.

Ὁ ἀριθμὸς τῶν κυρίων λημμάτων τοῦ λεξικοῦ τῆς νέας ἐκδόσεως ὑπερβαίνει τὰς πέντε χιλιάδας, ὑπερτερεῖ δὲ κατὰ δύο καὶ ἥμισυ χιλιάδας περίπου τοῦ λεξικοῦ τῆς α' ἐκδόσεως.

Ἓν ἐκ τῶν πλεονεκτημάτων τοῦ νέου λεξικοῦ ἀποτελεῖ ἡ ὑπὸ τοῦ σ. παράθεσις εἰς πολλὰ λήμματα, φράσεων, γνωμικῶν, παροιμιῶν καὶ διδασκαλικῶν παραδειγμάτων ἐκ τῆς ὁμιλουμένης, διὰ τῶν ὁποίων καθίσταται περισσότερον σαφὴς ἡ σημασία τοῦ λήμματος, ἐνῷ συγχρόνως δίδεται εἰς αὐτὸ ἡ εὐκαιρία νὰ παρουσιάσῃ διαφόρους γραμματικοὺς τύπους του. Ὁ οὕτω προστιθέμενος πλοῦτος πρόκειται νὰ ἐξυπηρετήσῃ κατὰ πολὺ τὴν ἔρευναν τῶν ἰδιωμάτων.

Κατὰ τὴν διάταξιν τῆς ὕλης ὁ καθηγ. Rohlfs προσπαθεῖ (καὶ ἐπιτυγχάνει σχεδὸν πάντοτε) νὰ ἀναγάγῃ τὸν ἰδιωματικὸν τύπον ἑκάστης λέξεως εἰς τὸν ἐξ οὗ προῆλθεν ἀλώβητον τύπον τῆς Ἀρχαίας, τῆς Βυζαντινῆς καὶ τῆς Νεοελληνικῆς κοινῆς, ἐνισχύων τὸ πρᾶγμα διὰ τῶν ἀπαραιτήτων παραπομπῶν. Εἰς ἃς περιπτώσεις ἔχει ἀμφιβολίας περὶ τοῦ ἀρχικοῦ τύπου, σημειώνει τοῦτο δι' ἀστερίσκου, ὅπου δὲ ἀδυνατεῖ νὰ διακρίνῃ τὸν ἀρχικὸν τύπον, ὁμολογεῖ τὸ πρᾶγμα διὰ μελανῆς κοκκίδος.

Εἶναι εὐνόητον ὅτι ἡ πολυχρόνιος συμβίωσις τῆς Ἑλληνικῆς μετὰ τῆς Λατινικῆς καὶ τῶν Ἰταλικῶν ἰδιωμάτων ἐπέφερε σημαντικὰς φωνητικὰς καὶ μορφολογικὰς μεταβολὰς εἰς πολλὰς Ἑλληνικὰς λέξεις καὶ κυρίως εἰς ἐκείνας, αἱ ὁποῖαι δὲν ἀνήκουν εἰς τὸ λεξιλόγιον τῆς καθημερινῆς ὁμιλίας.

Αὐτὸς εἶναι ὁ λόγος διὰ τὸν ὁποῖον ὁ σ. προχωρεῖ μετὰ πολλῆς πάντοτε περισκέψεως καὶ μεθόδου εἰς τὴν ἀνεύρεσιν τῆς ἐτυμολογικῆς ἀρχῆς τῶν ὀλιγώτερον ἢ περισσότερον παρεφθαρμένων ἰδιωματικῶν τύπων, χωρὶς νὰ παραλείπῃ νὰ μνημονεύῃ τὰς ἐκφρασθείσας τυχὸν ὑπ' ἄλλων γνώμας, καὶ μὲ ἀντικειμενικότητα ἀληθοῦς ἐπιστήμονος ἀναθεωρεῖ προηγουμένας ἀπόψεις του, αἱ ὁποῖαι δὲν ἦσαν πειστικαί.

Τὴν σημασίαν τῶν λημμάτων δίδει εἰς τὴν Γερμανικήν, ἀλλ' ὅταν παρίσταται ἀνάγκη νὰ διατυπωθῇ σαφέστερον μία σημασιολογικὴ ἀπόχρωσις, ἑρμηνεύει ταύτην εἰς τὴν Ἰταλικήν, ὅπως ἀκριβῶς τὴν ἤκουσε καὶ τὴν ἀντέγραψεν ἀπὸ τὸ στόμα τῶν πληροφοριοδοτῶν του.

Τῶν τοπωνυμίων ὁ σ. κάμνει περιωρισμένην χρῆσιν καὶ τοῦτο, ὁσάκις παρίσταται ἀνάγκη ἐνισχύσεως τῆς ἐτυμολογίας ἢ τῆς σημασίας τῶν ἰδιωματικῶν λέξεων.

Ἰδιαιτέραν προσοχὴν καταβάλλει εἰς τὰ ὀνόματα τῶν φυτῶν, εἰς τὰ ὁποῖα δίδει τὴν ἀκριβῆ ἑκάστοτε ἐπιστημονικὴν ὀνομασίαν. Τὸ ἐνδιαφέρον τοῦτο ἐξηγεῖται ἐκ τοῦ γεγονότος ὅτι τὰ διατηρούμενα ὀνόματα φυτῶν καὶ χόρτων εἶναι ἀρχαιότατα, μερικὰ δὲ τούτων ἀπαντοῦν κατ' ἐξαίρεσιν ἐκεῖ, πρᾶγμα τὸ ὁποῖον συνηγορεῖ ἰδιαιτέρως ὑπὲρ τῆς ἀρχαιότητος τῶν Κατω-ιταλικῶν Ἑλληνικῶν ἰδιωμάτων.

Μερικὰς ἀμφιβολίας θὰ ἠδύνατο ἴσως νὰ διατυπώσῃ τις ὡς πρὸς τὴν ὀρθογραφίαν ὡρισμένων λημμάτων. Ὀρθότερον, π. χάριν, θὰ ἦτο ἐὰν τὰ ρήματα : *ἁπλόνω, γυμνόνω, σιμόνω, σκοτόνω κ.ἄ. ἐγράφοντο ἁπλώνω, γυμνώνω, σιμώνω, σκοτώνω* κ.τ.λ., ἐφ' ὅσον βέβαιον εἶναι ὅτι ὁ ἐνεστὼς τούτων προῆλθεν ἐκ τοῦ ἀορίστου *ἅπλωσα, ἐγύμνωσα* κ.τ.λ. (βλ. *Γ. Χατζιδάκι* Μ.Ν.Ε. 1, 271 κέξ.), ὅπως ὀρθὸν

εἶναι τὸ ὑποθετικὸν ρῆμα *ὀπτίνω νὰ γραφῇ *ὀπτήνω, δεδομένου ὅτι ὁ ἀόριστος εἶναι ὤπτησα (πβ. τὸ κοινὸν Νεοελλην. ψήνω, ὀρθῶς ἀναφερόμενον εἰς τὸ λῆμμα), τὸ οὐσ. ἀποχίδια νὰ γραφῇ ἀποχύδια, ἐφ' ὅσον παράγεται ἀσφαλῶς ἐκ τοῦ ρ. ἀποχύνω (βλ. Στ. Καρατζᾶ, L'orig. d. dial. neogr. d. ital. meridion., 157, πβ. Ἱστ. Λεξ. 2 [1939], 634), τὸ ἐπίρρ. γλίγωρα νὰ γραφῇ γλήγορα, ἐφ' ὅσον ἀνάγεται εἰς τὸ ἀρχ. γρήγορος, τὸ λῆμμα δρυὼν νὰ γραφῇ μὲ ι, ὡς τὸ ἀρχ. δριὼν κ.ἄ.

Εἶναι ἀληθὲς ὅτι τοὺς ξένους ἐπιστήμονας ἐνδιαφέρει κυρίως ἡ φωνητικὴ ὀρθογραφία, ἀλλὰ ἐφ' ὅσον πρόκειται περὶ ἐτυμολογικοῦ λεξικοῦ τῆς Ἑλληνικῆς, νομίζω ὅτι πρέπει νὰ τηρῆται ἡ ἱστορικὴ ὀρθογραφία, τὴν ὁποίαν, ἄλλωστε, ὁ σ. ἐφαρμόζει εἰς πάντα σχεδὸν τὰ ἄλλα λήμματα ἐκτὸς τῶν ἀνωτέρω περιπτώσεων καί τινων ἄλλων.

Ἡ ἔρευνα καὶ ἡ μελέτη τῆς ὑπὸ τῶν ἑλληνοφώνων τῆς Κάτω Ἰταλίας ὁμιλουμένης, τὴν ὁποίαν ἐνήργησα ἐπιτοπίως ἐπὶ ὀκτάμηνον κατὰ σύστασιν ἀκριβῶς τοῦ καθηγ. Rohlfs καὶ κατ' ἐντολὴν τῆς Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν, μοῦ δίδουν τὸ θάρρος νὰ κάμω ὡρισμένας παρατηρήσεις ἐτυμολογικῆς φύσεως, χωρὶς τοῦτο νὰ σημαίνῃ, βεβαίως, ὅτι εὑρίσκομαι ἐκ προοιμίου ἐν δικαίῳ πάντοτε, ἢ ὅτι ὑπάρχει εἰς αὐτάς, οὐδὲ πόρρωθεν, ὑποψία μειώσεως τοῦ ἡρακλείου ὄντως ἄθλου, τὸν ὁποῖον μόνον ἡ ἐπιστημονικὴ ἱκανότης καὶ ἡ ἀδάμαστος φιλοπονία τοῦ σ. ἠδύναντο νὰ φέρουν εἰς πέρας :

1/ Ὑπὸ λῆμμα· ἄκλη κατατάσσεται τὸ ἐκ Μπόβας ἄκλι τό, ἀπαντῶν εἰς τὴν φρ. ἄκλι τῇ Π-πατρούνα καὶ σημαῖνον εἶδος μαργαρίτας. Ἐσχάτως συνέλεξα καὶ ἐγὼ τὴν φράσιν ταύτην ἀπὸ τοὺς ἑλληνοφώνους τοῦ Ροχουδίου καὶ τοῦ Χωρίου τοῦ Ροχουδίου, ὅπου τὴν ἤκουσα : δάκλυ τῇ Π-πατρούνα = δάκρυον τῆς Παναγίας, ὅπως ἀκριβῶς λέγεται τὸ αὐτὸ ἄνθος ἐν Πόντῳ : τῇ Παναΐας τὰ δάκρä. Ἐν Καλύμνῳ καὶ ἀλλαχοῦ τῆς Δωδεκανήσου τῆς Παναγιᾶς τὰ δάκρυα ὀνομάζονται οἱ νάρκισσοι. Φαίνεται ὅτι ὁ πληροφοριοδότης ἀπήγγειλεν ἐσφαλμένως τὴν λέξιν καὶ ὁ καθηγ. Rohlfs ἀπέφυγε νὰ συνδυάσῃ ταύτην πρὸς τὸ δάκλυ = δάκρυον, ἐπειδὴ ἐγνώριζεν ὅτι μόνον εἰς τὰ ἰδιώματα τοῦ Salento ἐκπίπτει τὸ μεσοφωνηεντικὸν δ.[1]

2/ *ἀνάροτος (ἀρχ. ἀνήροτος) — ἄραβος : Ὁ σ. συσχετίζει τὰ δύο ταῦτα λήμματα παραθέτων τὰς μαρτυρουμένας φράσεις : terra ἄρατα (=ἀγρὸς ἀκαλλιέργητος) Regg. (Card.) καὶ χωράφι ἄραβο (ἄγονος ἀγρὸς) Καλαβρ. (Γαλλικ. Μπόβ.), αἱ ὁποῖαι συγγενεύουν τρόπον τινὰ σημασιολογικῶς. Ἀλλὰ τὸ ἐπίθ. ἄραβο καὶ Νεοελληνικὸν διαλεκτικὸν ἄραβος = ὁ σκληρός, ὁ κακός, ἐκ τοῦ ἐθνικοῦ Ἄραψ = ὁ κάτοικος τῆς Βορ. Ἀφρικῆς, ὅθεν ὁ πειρατής, δὲν δύναται νὰ ἔχῃ σχέσιν μὲ τὸ ἐπίθ. ἄρατα Regg. (Card.), τὸ ὁποῖον ἀνήκει εἰς τὸ θέμα τοῦ ἀρόω, ἐσχηματίσθη δὲ πιθανῶς ὄχι ἐκ τοῦ ἀνήροτος-*ἀνάροτος, ἀλλ' ἐκ τοῦ ἀρχ. ἐπιθ. ἀροτὸς κατὰ τὰ ἀργαστὸς-ἄργαστος, ἀνοιχτὸς-ἄνοιχτος, ἀποκτῶν διὰ τοῦ ἀναβιβασμοῦ τοῦ τόνου στερητικὴν σημασίαν.

---

1. Ἐλάχιστοι γνωρίζουν σήμερον τὴν λ. καὶ εἰς τοῦτο προφανῶς ὀφείλεται ἡ φωνητικὴ ἀλλοίωσις, δάκλυ > ἄκλυ. Ἡ διάσωσις τῆς ὀνομασίας ταύτης ἐν Πόντῳ καὶ Δωδεκανήσῳ δὲν ἀφίνει ἀμφιβολίας ὅτι πρόκειται περὶ τοῦ δάκλυ.

3/ *ἄργιλλα* = ἄργιλλος. Ὑπὸ τὸ λῆμμα τοῦτο τάσσονται οἱ τύποι : *ἀγρίḍ-ḍα* Καλαβρ. (Βουν. Γαλλικ. Κοντοφ. Μπόβ.) *ἀρίḍ-ḍα* Καλάβρ. (Χωρίο Ροχούδ.), *ἀgρίḍ-ḍα*, *gρίḍ-ḍα*, *κρίḍ-ḍα* Otr. Νομίζω ὅτι δὲν δύναται νὰ συγγενεύῃ μὲ τὸ ἀνύπαρκτον *Ἄργιλλα* (= ὑπόγειος κατοικία) τῆς Μεγάλης Ἑλλάδος (βλ. Στράβ., 244), ἀλλὰ μὲ τὸ ἀρχ. Ἑλληνικὸν *ἄργιλλα* καὶ *ἄργιλλος*, δι' ὃ ἰδ. Εὐσταθ. Θεσσαλον. εἰς Διονυσ. περιήγ. στ. 1166 (βλ. σχετικὰ *Ἰω. Καλλέρη*, Les anc. Macedon. 1, 104-106)

4/ **ἀσκωπός* : ὑπὸ τὸ ὑποθετικὸν τοῦτο λῆμμα ὁ σ. τάσσει τοὺς τύπ. *σκουπίνου*, *σκουπῖνα* (= εἶδος ἀσκοῦ) Ἀνατολ. Σικελία, διάλεκτ. Καλαβρ. *σκοπῖνα* (= οὐροδόχος κύστις τοῦ χοίρου) Benev., *σκουπόινα* (= ἀσκὸς ἐκ δέρματος αἰγὸς πρὸς μεταφορὰν ἐλαίου) garg. (Vico) *σκουπῖνα* (= ἄσκαυλος) abr. Ὁ σ. νομίζει ὅτι τὸ ὑποθετικὸν **ἀσκωπὸς* ἐξελατινίσθη ὑπὸ τὴν μορφὴν *ascopa* = ἀσκοειδὲς πιθάρι (βλ. Corp. gloss. V, 343, 6 καὶ 11, 568, 24) καὶ ἐξ αὐτοῦ προέκυψαν οἱ ἀνωτέρω τύποι. Νομίζω πιθανωτέραν τὴν ἀναγωγὴν τοῦ ἐτύμου τῆς λ. εἰς τὸ ἀρχ. οὐσ. *ἀσκοπυτίνη* = δερμάτινον οἰνοφόρον ἀγγεῖον, ἐκ τοῦ ὁποίου θὰ ἠδύνατο νὰ προκύψῃ δι' ἀνομοίωσιν τὸ *ἀσκοπίνη*. Ὁ συσχετισμὸς μὲ τὸ ἀρχ. Ἑλληνικὸν *ἀσκοπήρα* δὲν φαίνεται πιθανός, ἀφοῦ οὐδεὶς ἐκ τῶν μαρτυρουμένων ἰδιωματικῶν τύπων τῆς λ. σώζει τὸ ρ.

5/ *βάβανος-γάβενον* : Τὰ δύο ταῦτα λήμματα σημαίνουν τὸ αὐτὸ πρᾶγμα, ἤτοι δοχεῖον ἐξ ὀπτῆς γῆς. Διὰ τὸ λῆμμα τοῦ Ἱστορ. Λεξικοῦ *βάβανος* ὁ Ἰω. Καλλέρης ἀπέδειξεν ὅτι πρέπει νὰ ὑπαχθῇ ὑπὸ τὸ λῆμμα *γάβανο*>μεσν. *γάβενον*, τοῦ ὁποίου τυγχάνει τύπος (βλ. Λεξικογρ. Δελτ. 8, 46). Περιττεύει ἄρα τὸ λῆμμα *βάβανος*, ὅπως ἐπερίττευε καὶ εἰς τὸ Ἱστορ. Λεξικόν.

6/ •*βάχαρος* = χαράδρα. Τὸ ἀμάρτυρον τοῦτο λῆμμα, τὸ ὁποῖον ὀρθῶς συσχετίζει ὁ σ. μὲ τὴν λ. *βάραθρον*, νομίζω ὅτι πρέπει νὰ ταχθῇ ὑπὸ ταύτην, ὡς εἷς ἐκ τῶν τύπων αὐτῆς, διότι καὶ σημασιολογικῶς ταυτίζεται καὶ φωνητικῶς συμπίπτει σχεδὸν μὲ τὸν ὑπὸ τὸ λῆμμα *βάραθρον* τύπον *bάφαρου* Kat. (Fabrizia).

7/ **ἐνδαλῶ* = κτυπῶ, τύπτω. Ὑπὸ τὸ ὑποθετικὸν τοῦτο λῆμμα ὁ σ. ὑπάγει τοὺς ἰδιωματικοὺς τύπους : *νdαλῶ*, *νdαλεῖ*, *νdαλοῦνε*, *νdαλήσει*, πάντας ἐξ Ἀπουλίας : φρ. *νdαλῶ 'ή κ-καμπάνα* = σημαίνω τὴν καμπάναν, *ἄρτε νdαλεῖ ἑ καμπάνα* = τώρα σημαίνει ἡ καμπάνα, *'κούω 'ές ἕνdεκα νdαλήσει* = ἀκούω νὰ σημαίνουν ἕνδεκα (ὧραι). Ὁ σ. δίδει εἰς τὸ ὑποθετικὸν λῆμμα τὴν σημασίαν τοῦ ραβδίζω, κτυπῶ καὶ σχετίζει τοῦτο μὲ τὸ ἐκ Κρήτης *νδαλώνω* = κτυπῶ. Ὁ κοινὸς Νεοελληνικὸς τύπος τοῦ ρ. εἶναι *νταλώνω*. Τὸν σ. ἐξυπηρετεῖ τὸν Κρητικὸν *νδαλώνω*, τὸ ὁποῖον καὶ θεωρεῖ ὡς ἀρχικὸν τύπον καὶ τοῦτο διότι τὸ *ντ* (νταλώνω) δὲν γίνεται ποτὲ *νd* εἰς τὰ ἰδιώματα τοῦ Salento. Ἀλλὰ τὸ ἐκ Κρήτης *νδαλώνω* εἶναι ἀμφίβολον, διότι εἰς τὴν Κρήτην τὸ *νδ* ἀκούεται ὡς *d*, διὰ τοῦτο καὶ πάντες οἱ ἄλλοι τύποι ἐκ Κρήτης φέρονται εἰς τὸ Ἀρχεῖον ὡς *dαλώνω*, ἐπὶ πλέον ἡ σημασία τοῦ κτυπῶ εἶναι μόνον εἰς τὸ ἀμφίβολον δελτίον *νδαλώνω*. Ὅλαι αἱ ἄλλαι μαρτυρίαι τοῦ Ἀρχείου ἐκ Κρήτης, Χίου, Θρᾴκης κ.ἀ. φέρονται μὲ τὴν σημασίαν τοῦ ζαλίζομαι, θαμβοῦμαι. Νομίζω ὅτι οὐδεὶς λόγος συντρέχει νὰ καταφύγωμεν εἰς ὑποθετικὸν λῆμμα. Ὑπὸ τὸ λῆμμα *λαλῶ* = ὁμιλῶ καὶ ἐπὶ μουσικῶν ὀργάνων, ἠχῶ, ὑπάρχει ἡ φρ. *ἐλαdοῦνε ἑ καμπάνε* = σημαίνουν οἱ καμπάνες, οἱ μαρτυρούμενοι δὲ τύποι τοῦ ρ. εἶναι

ἐλαλῶ, ἐλαδῶ. Ὁ δεύτερος οὗτος τύπος ἐσχηματίσθη, προφανῶς, δι' ἀνομοίωσιν, ἐξ αὐτοῦ δὲ δύναται νὰ προκύψῃ δι' ἀντιμεταθέσεως ὁ τύπος *ἐδαλῶ* καὶ δι' ἀναπτύξεως *ν* πρὸ τοῦ *d*, ὁ τύπος *ἐνδαλῶ*. Κοινὸν ἄρα λῆμμα τῶν ὑπὸ τὸ *ἐνδαλῶ* καὶ τὸ *λαλῶ* τύπων πρέπει, νομίζω, νὰ τεθῇ τὸ *λαλῶ*, τὸ ὁποῖον καὶ εἰς τὴν Νεοελληνικὴν κοινὴν ἔχει τὴν σημασίαν τοῦ ἠχῶ, σημαίνω.

8/ •*ξυλοπάν-νιστρον* : ὑπὸ τὸ ἀμάρτυρον τοῦτο λῆμμα ὁ σ. τάσσει τὸν ἐκ Βουνίου τῆς Καλαβρίας τύπον *ὄυλοπάν-νιστρο* = σάρωθρον ἐκ σπάρτων. Ὁ σ. σημειοῖ τὸ λῆμμα διὰ μελανῆς κοκκίδος, προφανῶς διότι τὸ β' συνθετικόν, οὐσ. *πάν-νιστρο(ν)* = εἶδος σαρώθρου ἐκ πανίου, χρησιμοποιούμενον εἰδικῶς διὰ τὸ καθάρισμα τοῦ δαπέδου τοῦ φούρνου, τὸ ὁποῖον μαρτυρεῖται ἐκ πολλῶν ἑλληνικῶν τόπων, τυγχάνει ἄγνωστον εἰς τὰ Κατω-ιταλικὰ Ἑλληνικὰ ἰδιώματα, ὅπως καὶ τὸ ρ. *παννίζω* (τὸν φοῦρνον) = καθαρίζω μὲ τὴν πάνναν τὸ δάπεδον τοῦ φούρνου.

9/ **ὀζία* : ὑπὸ τὸ ὑποθετικὸν τοῦτο λῆμμα τάσσονται οἱ τύποι : *ὀdζία* Καλαβρ. (Μπόβ.), *ὀζία* Καλαβρ. (Ροχούδ. Χωρίο Ροχούδ.), *dζία* Cittanova, Polistena κ.ἀ. *ἀdζία* Polistena, σημαίνουν δὲ πάντες ἐξάρτημα τοῦ ἀρότρου, ἤτοι τὸ ξύλον, τὸ ὁποῖον εἶναι προσηρμοσμένον ἐπὶ τοῦ ἐλύματος καὶ συνδέεται μὲ τὸν ἱστοβοέα. Ὁ σ. ἐτυμολογεῖ τὴν λέξιν ἐκ τοῦ ἀρχ. οὐσ. *ὄζος* βοηθούμενος, προφανῶς, ἐκ τοῦ ὅτι διὰ τὸ ἐξάρτημα τοῦτο χρειάζεται κλάδος δένδρου εἰδικοῦ σχήματος καὶ μήκους. Ἀλλὰ δὲν εἶναι τὸ μόνον ἐξάρτημα τοῦ ἀρότρου, διὰ τὸ ὁποῖον χρησιμοποιεῖται κλάδος δένδρου, ἐξ ἄλλου ἡ ἐκ τοῦ *ὄζος* ὀνομασία ἐνέχει γενικὴν σημασίαν. Μεταξὺ τῶν μαρτυρουμένων τύπων *ὀdζία* καὶ *dζία* δὲν γνωρίζομεν ποῖος εἶναι ὁ ἀρχικὸς καὶ οὐδόλως ἀπίθανον νὰ εἶναι ὁ *dζία*, ὁ ὁποῖος διὰ τῆς μεταφορᾶς τοῦ φωνήεντος τοῦ ἄρθρου ἔγινεν *ὀdζία* κατὰ τά : ὁ μυαλὸς>ὁμυαλός, τὸ ζῶ>τ' ὀζῶ - τὰ ὀζᾶ (Βλ. Γ. Χατζιδάκι, M.N.E. 1, 232). Ὑποπτεύω διὰ τοῦτο μήπως ὑπὸ τὸ λῆμμα *ὀζίας* κρύπτεται ὄχι ὁ *ὄζος*, ἀλλὰ ὁ *γύης* τοῦ Ἡσιόδου, τὸν ὁποῖον ἀντιπροσωπεύει πράγματι τὸ ἐν λόγῳ ἐξάρτυμα. Ὁ *γύης* καὶ ὁ *ἱστοβοεὺς* ἀποτελοῦν ὁμοῦ τὸν *ρυμόν*. Ἡ μόνη φωνητικὴ δυσκολία διὰ τὴν ἐτυμολογικὴν ταύτην λύσιν ἔγκειται εἰς τὸ ὅτι τὸ *γ* πρὸ τῶν ἀσθενῶν φωνηέντων *ε*, *ι* δὲν γίνεται *ζ* εἰς τὰ ἰδιώματα τῆς Καλαβρίας, ὅπως γίνεται εἰς πολλὰ τῶν Νεοελληνικῶν καὶ εἰς τὴν Τσακωνικὴν (βλ. Γ. Χατζιδάκι, M.N.E. 2, 602 — Θ. Κωστάκη, Γραμμ. Τσακων., 43), ἀλλὰ λεπτύνεται εἰς ἡμίφωνον *j* (βλ. Rohlfs, H.G.G., 49). Δὲν εἶναι ὅμως ἀπίθανον νὰ μετεβλήθῃ τὸ *γ* εἰς *ζ* κατ' ἀναλογίαν πρὸς τὸ *ζυγός*. Πάντως ἡ διάσωσις τοῦ Ἡσιοδείου ὅρου *ἔλυμα* μόνον εἰς τὰ ἰδιώματα τῆς Καλαβρίας μᾶς ὁδηγεῖ πρὸς τὸ *γύης* καὶ ὄχι πρὸς τὸ *ὄζος*.

10/ *Πλαγιόω* : Εἰς τὴν α' ἔκδοσιν τοῦ λεξικοῦ ὁ σ. δέχεται ὡς λῆμμα τὸ *ὑπνόω* διὰ τοὺς ἐξ Ἀπουλίας τύπους *πλών-νω*, *βλών-νω* = κοιμῶμαι, ἀποκλείων τὴν ὑπὸ τοῦ Morosi προταθεῖσαν ἐτυμολογίαν τούτων ἐκ τοῦ *πλαγιώνω* (βλ. G. Morosi, Otr. 174), ὡς φωνητικῶς ἀδύνατον. Τὴν ἐκ τοῦ *ὑπνόω* ἐτυμολογίαν τῶν ἀνωτέρω τύπων ὑπεστήριξαν καὶ οἱ Γ. Χατζιδάκις (B.Z. 31, 372) καὶ Σ. Καψωμένος (B.Z. 46, 327). Εἰς τὴν β' ἔκδοσιν ὁ σ., ἔχων ὑπ' ὄψιν του περισσοτέρους τύπους τοῦ ρήματος, ἀναθεωρεῖ τὴν ἄποψίν του τῆς α' ἐκδόσεως καὶ ἀνάγει τὴν ἐτυμολογικὴν ἀρχὴν εἰς τὸ ἀρχ. *πλαγιόω*. Εἰς τὴν ἀναθεώρησιν ταύτην συνέβαλαν, προφανῶς, οἱ τύποι *ἐπλάωσα*, *πλάωσε*, *πλάγια* (προστ.), τοὺς ὁποίους συνέλεξε κατὰ

τὸ διαρρεῦσαν χρονικὸν διάστημα, καὶ οἱ ὁποῖοι δὲν δικαιολογοῦνται φωνητικῶς ἐκ τοῦ *ὑπνόω*. Παρὰ ταῦτα, νομίζω ὅτι τὸ ρ. *ὑπνόω* ὑπάρχει πάντοτε ὡς ἐτυμολογικὴ λύσις τῶν περισσοτέρων ἐκ τῶν μαρτυρουμένων τύπων καὶ δὲν πρέπει διὰ τοῦτο νὰ ἐξοστρακισθῇ. Ἐὰν οἱ τύποι *πλάγια, πλάωσε ἐπλάωσα* δὲν δικαιολογοῦνται ἐκ τοῦ *ὑπνόω*, ἐξ ἴσου δὲν δύναται νὰ δικαιολογηθῇ φωνητικῶς ἐκ τοῦ *πλαγιόω* τὸ ἀπαρέμφ. *πλώσει*, φρ. *'ές-σώdζω πλώσει* = δὲν ἠμπορῶ νὰ κοιμηθῶ. Τὴν ἄποψιν τοῦ σ. ἐνισχύει ἐπίσης τὸ ὅτι ἡ μεταβολὴ *πν>πλ, ὕπνος>ὕπλο* παρατηρεῖται μόνον εἰς τὰ ἰδιώματα Καλαβρίας, ὅπου ἐν τούτοις δὲν μαρτυρεῖται τὸ *ὑπνώνω> πλών-νω*, ἀλλὰ τὸ *ϊoιoυμoῦμαι*. Νομίζω ὅτι καὶ ἡ δυσκολία αὕτη παρακάμπτεται, ἐὰν δεχθῶμεν μίαν ἀλληλοεπίδρασιν μεταξὺ τῶν συγγενῶν φωνητικῶς καὶ σχεδὸν συνωνύμων *ἁπλώνω-ὑπνώνω>πλών-νω, πλαγιών-νω*, ἡ ὁποία εἶναι πιθανὸν νὰ συμβῇ εἰς μίαν γλῶσσαν, ἥτις ἐπὶ τόσους αἰῶνας ἐξελίσσεται διὰ μόνου τοῦ προφορικοῦ λόγου καὶ εἶναι δυνατὸν νὰ ἔχῃ ἀμαυρωθῇ, τρόπον τινα, τὸ ἴνδαλμα ἑκάστης λέξεως ἐν τῇ συνειδήσει τῶν λαλούντων ταύτην ἀγραμμάτων χωρικῶν.

11/ •*πλατσίδα* : ὑπὸ τὸ ἀμάρτυρον τοῦτο λῆμμα τάσσονται οἱ τύποι : *πλατσίδα* Καλαβρ. (Χωρίο Ροχούδ.) *πρατσίδα* Καλαβρ. (Γαλλικ.) καὶ *πλατσίνα* Regg. (Delianova, Caulonia, Sinopoli κ.ἀ.), οἱ ὁποῖοι σημαίνουν τὸν πλεκτὸν ἐκ ῥάβδων ἢ καλάμων φράκτην τῆς μάνδρας, ὅπου περιορίζονται τὰ πρόβατα. Ἐκ πολλῶν Ἑλληνικῶν τόπων μαρτυρεῖται ἡ λ. *πλοκὸς* καὶ *πλακὸς* Ἤπ. (Κόνιτσ.) Μακεδ. (Βόιον) κ.ἀ. μὲ τὴν αὐτήν, ὡς ἄνω, σημασίαν, τοῦ πλεκτοῦ φράκτου. Εἶναι φανερὸν ὅτι οἱ τύποι οὗτοι εἶναι παράγωγα τοῦ ρ. *πλέκω*. Ἐκ τοῦ *πλοκὸς-πλακὸς* δύναται νὰ προέλθῃ ὁ τύπ. *πλοκίδα-πλακίδα*, ὅστις διὰ τσιτακισμοῦ τοῦ *κ*, *πλατσίδα* καὶ κατ' ἐπίδρασιν τοῦ σχετικοῦ *πλεξίδα* νὰ γίνῃ *πλαξίδα*, κατὰ τὰ ἰδιώματα δὲ Καλαβρίας, ὅπου *ξ>τσ, πλατσίδα*.

12/ **πήζωμα* : Ἐκ Καλαβρίας μαρτυροῦνται οἱ ἀκόλουθοι τύποι, οἱ ὁποῖοι τάσσονται ὑπὸ τὸ ὑποθετικὸν τοῦτο λῆμμα : *πίdζομα* (= πηκτὴ οὐσία) Καλαβρ. (Μπόβ. Ροχούδ.) πληθ. *πιdζόματα* τά, (= κατάλοιπα ζήμης ἄρτου ἐν τῇ μάκτρᾳ) Καλαβρ. (Ροχούδ.) καὶ *πιdζόταμου, πισ-σόταμου, πιdζότιμου* (= πηκτὴ ὕλη) Ἑλληνικὰ κατάλοιπα εἰς τὰ γειτονικὰ Ἰταλικὰ ἰδιώματα. Ὁ σ. ὑποθέτει τὸ λῆμμα ὡς παράγωγον ἐκ τοῦ Νεοελληνικοῦ ρ. *πήζω*, ἀλλὰ ἡ λέξις *πήζωμα* δὲν ἀκούεται εἰς τὰ Νεοελληνικὰ ἰδιώματα, ἐκτὸς τούτου ὁ σχηματισμός της δὲν φαίνεται ὁμαλὸς ἐκ τοῦ *πήζω*. Προϋποθέτει μᾶλλον ἐνεστῶτα *πηζώνω*. Ἐκ τοῦ *πήζω>πήσσω* ἔχομεν τὸ *πῆγμα*, τὸ ὁποῖον εἰς μὲν τὴν Ἄνδρον ἀκούεται *πῆμα* εἰς δὲ τὴν Καλαβρίαν *πῆμ-μα* = ἡ πυτιά, ἡ οὐσία ἡ συντελοῦσα εἰς τὴν πῆξιν τοῦ γάλακτος. Ἡ σημασία τῆς λέξεως ὡς πηκτῆς οὐσίας καὶ κυρίως ὡς καταλοίπων ζύμης ἄρτου μᾶς ὁδηγεῖ πρὸς τὸ οὐσ. *ἀπόζυμον* (δι' ὃ ἰδ. Ἱστορ. Λεξ. Ἀκαδ. Ἀθηνῶν). Ἐκ Σκύρου μαρτυρεῖται ὁ τύπ. *ἀπόζ'μο* = ὁ ἐκ τῶν ὑπολειμμάτων τῆς ζύμης παρασκευαζόμενος ἄρτος (ὑπάρχει καὶ ἀρχ. ἐπίθ. *ἀπόζυμος*). Ἐκ τοῦ πληθ. *ἀπόζυμα* τά, δύναται νὰ σχηματισθῇ ὁ τύπος *ἀποζύματα* τά, κατὰ παρέκτασιν καὶ πρὸς σαφεστέραν δήλωσιν τοῦ πληθ., π.β. *τὸ πάχος - τὰ πάχητα, τὸ δάσος - τὰ δάσητα* (βλ. *Γ. Χατζιδάκι*, Μ.Ν.Ε. 2, 14). Εἰς τὸν πληθ. *ἀποζύματα* εἶναι δυνατὴ ἡ ἀντιμετάθεσις τοῦ ἀτόνου *ο* καὶ τοῦ τονουμένου *ύ* : *ἀποζύματα>ἀπυζόματα-πυζόματα* καὶ ἑνικ. τὸ *πύζομα*.

13/ •*πουρμίζω* : ὁ σ. τάσσει ὑπὸ τὸ ἀμάρτυρον τοῦτο λῆμμα τοὺς ἐξ Ἀπουλίας τύπους : *πουρμίδζω* (Καλημ.), *ἐπρουμίδζω* (Καστριν.), *βρομίδζω* (Μαρτ.), *ἀβρουμίδζω* (Σολετ. Στερν. Τσολλ.) μὲ τὴν σημασίαν, ζεματίζω μὲ βραστὸ νερό, κατακαίω. Τὴν ἐτυμολογίαν τῆς λέξεως ὁ σ. συνδυάζει μὲ τὸ ἀρχ. οὐσ. *πύρωμα-*πυρωμίζω* (κατὰ τὸν Alessio, Agg. B, 35). Ἀλλ' ἡ λύσις αὕτη δὲν τὸν ἱκανοποιεῖ πλήρως, διὸ προσθέτει : *Eine bessere Erklärung bleibt zu finden.* Ὀλιγώτερον πιθανὴν θεωρεῖ τὴν ἐκ τοῦ *φλογμίζω ἐτυμολογίαν, ὡς καὶ τὴν ἐκ συμφυρμοῦ τῶν ρ. *θερμίζω*+*abbrucciare*, τὴν ὁποίαν προτείνει ὁ Σ. Καρατζᾶς (ἔνθ' ἀν., 290). Νομίζω ὅτι δὲν παρίσταται ἀνάγκη τῶν συνδυασμῶν τούτων. Ὑπάρχει τὸ ἀρχ. *ἐμπυρίζω* =καίω, καταφλέγω, ὑπὸ τὸ ὁποῖον, ὡς λῆμμα, ὁ σ. τάσσει τὸν ἐκ τῆς Ἰταλοφώνου περιοχῆς τοῦ Ρηγίου τύπον *ἀμπυριάρει* = καίειν. Ὑπὸ τὸ αὐτὸ λῆμμα *ἐμπυρίζω*, νομίζω ὅτι πρέπει νὰ τεθοῦν πάντες οἱ ὑπὸ τὸ *πουρμίζω τύποι. Ἐὰν δεχθῶμεν τὴν ἀρχαίαν προφορὰν τοῦ *υ*, τὴν ὁποίαν φαίνεται ὅτι υἱοθετεῖ ὁ σ. εἰς τὸ *πουρμίζω>*πυρωμίζω καὶ τὴν ὁποίαν συναντῶμεν συχνὰ τόσον εἰς τὰ ἰδιώματα τῆς Καλαβρίας, ὅσον καὶ εἰς τὰ τοῦ Salento, μόνη φωνητικὴ δυσκολία ἀπομένει ἡ ἀνάπτυξις τοῦ *μ* πρὸ τῆς καταλ. *-ίζω* : *ἐμπουρμίζω*, ἡ ὁποία πιθανὸν νὰ προῆλθε κατ' ἀναλογίαν πρὸς τὰ συνώνυμα *θερμίζω*, *φλογμίζω* ἢ διὰ μεταθέσεως, ὑπὲρ τῆς ὁποίας συνηγοροῦν οἱ τύπ. *πουρμίδζω*, *πουρμιστό*.

14/ •*ροδάνιον* : ὑπὸ τὸ ἀμάρτυρον τοῦτο λῆμμα ὁ σ. τάσσει τὸ ἐξ Ἀπουλ. (Στερνατ.) *ροτάνι*=χόρτον χρησιμοποιούμενον διὰ τὴν παραγωγὴν ἐρυθρᾶς βαφῆς. Ἡ λ. συναντᾶται εἰς πολλὰ ἐκ τῶν Νεοελληνικῶν ἰδιωμάτων ὑπὸ τοὺς τύπους: *ροδάμνι* Πελοπν. (Λάστ.) *ροδάμι* Εὔβ. Λευκ. Πελοπν. Στερελλ. κ.ἀ., *ροϊδάμι* Πελοπν. (Ἀρκαδ. Λιγουρ. κ.ἀ.) *ρουδάμι* Ἤπ. Σάμ. Στερελλ (Φθιῶτ. Φωκ.) μὲ τὴν σημασίαν τοῦ βλαστοῦ, πρίνου ἢ βελανιδιᾶς. Εἰς τὴν Εὔβοιαν καὶ εἰς ἄλλα μέρη τὸ *ροδάμνι* χρησιμοποιεῖται διὰ τὸν αὐτὸν σκοπόν, διὰ τὸν ὁποῖον τὸ χρησιμοποιοῦν καὶ οἱ κάτοικοι τῆς Στερνατίας. Ἡ λ. ἐκ τοῦ ἀρχ. οὐσ. *ὀρόδαμνος*, παρ' ὃ *ράδαμνος* καὶ *ρόδαμνος*. Πβ. τὸ τοῦ Ἡσυχ. *ράδαμον*· καυλόν, βλαστόν. Ἐκ τοῦ τύπου *ροδάμι* δύνανται νὰ προέλθουν οἱ τύποι *ροδάνι* > *ροδάνι* > *ροτάνι*.

15/ *σπινθουλλωτός: ὑπὸ τὸ ὑποθετικὸν ἐπίθ. *σπινθουλ-λωτὸς* τάσσονται ὑπὸ τοῦ σ. οἱ τύποι: *σπιτ-τιḍ-ḍωτὴ* Καλαβρ. (Βουν. Ροχούδ. Χωρίο Ροχούδ.) καὶ *σπιτ-τουḍ-ḍιτὴ* Καλαβρ. (Γαλλικ. Μπόβ.) : φρ. *μία πούḍ-ḍα σπιτ-τιḍ-ḍωτὴ* = μιὰ ὄρνιθα μὲ πτέρωμα φέρον ποικιλοχρώμους κηλῖδας. Ὁ σ. συνδυάζει τὴν ἐτυμολογίαν τῆς λ. μὲ τὸ ὑποθετικὸν λῆμμα *σπίνθουλ-λα = σπινθήρ. Ἐκ Σύρου μαρτυρεῖται ὁ τύπ. *πισυλός*: φρ. *πισυλὴ ἀγελάδα* = ἀγελάδα μὲ παρδαλὸν τρίχωμα καὶ ἐκ Καρπάθου ὁ τύπ. *πισ-σ-υλ-λωτός*: φρ. *πούλ-λ^da πισ-συλ-λωτή* = ὄρνιθα μὲ πτέρωμα στικτόν. Εἰς ἀμφοτέρας τὰς νήσους ταύτας ὁ φθόγγος *τσ* μεταβάλλεται φωνητικῶς εἰς *σ*, *σ-σ* (βλ. Σ. Μάνεση, Λεξικογρ. Δελτ. 10 [1964-65], 131 ὑποσημ. 7). Ἐκ Θρᾴκης ἐπίσης, ἐξ Ἴου καὶ ἐξ ἄλλων τόπων μαρτυρεῖται ὁ τύπος *πιτσυλωτός* μὲ τὴν ἔννοιαν τοῦ στικτός: φρ. *πιτσυλωτὸ ὕφασμα* Θρᾴκ. *θεριὸ πιτσυλωτὸ* = φίδι μὲ δέρμα στικτὸν Ἴος. Τὰ Νεοελληνικὰ ἐπίθετα *πιτσυλὸς* > *πισυλὸς*, *πιτσυλωτὸς* > *πισ-συλ-λωτὸς* καὶ τὸ κοιν. οὐσ. *πιτσυλάδα* προέρχονται ἐκ τοῦ ἀρχ. *πιτυλίζω*. Τὸ ὀρθὸν ἄρα λῆμμα εἶναι, νομίζω, τὸ *πιτυλωτός*, τὸ ὁποῖον διὰ τοῦ *τσιτακισμοῦ* τοῦ *τ* καὶ τῆς ὑστερο-

γενοῦς διπλώσεως τοῦ *λ* εἰς τὰ διπλωτικὰ ἰδιώματα Δωδεκανήσου καὶ Κάτω Ἰταλίας γίνεται *πιτσυλ-λωτός*, ἐκ τοῦ ὁποίου δὲν εἶναι δύσκολον νὰ προέλθῃ τὸ *σπιτ-τυλ-λωτός*.

Θὰ ἦτο δυνατὸν νὰ προσθέσῃ τις καὶ ἄλλας ἀναλόγους παρατηρήσεις, αἱ ὁποῖαι δὲν μειώνουν καθόλου τὸ θαυμάσιον ἔργον τοῦ μεγάλου γλωσσολόγου, εἶναι ὅμως ὠφέλιμοι διὰ τὴν Σύνταξιν τοῦ Ἱστορικοῦ Λεξικοῦ τῆς Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν, εἰς τὸ ὁποῖον θὰ περιληφθοῦν ἀναγκαίως κατὰ τὴν σύνταξιν τῆς οἰκείας ἑκάστοτε σειρᾶς.

Τὰ Ἑλληνικὰ ἰδιώματα τῆς Κάτω Ἰταλίας ἐξελισσόμενα ἐπὶ σειρὰν αἰώνων διὰ μόνης τῆς προφορικῆς ὁμιλίας, χωρὶς τὴν παραμικρὰν ἐπίδρασιν τοῦ γραπτοῦ λόγου, ὑπέστησαν, ὡς ἀνέφερα ἀνωτέρω, τεραστίαν φωνητικὴν ἀλλοίωσιν, ὀφειλομένην ἐν πολλοῖς καὶ εἰς τὴν πολυχρόνιον συμβίωσίν των μετὰ τῆς Λατινικῆς καὶ τῶν Ἰταλικῶν ἰδιωμάτων. Τὸ γεγονὸς τοῦτο δυσχεραίνει εἰς βαθμὸν ἀφάνταστον τὸ ἔργον τῆς ἐτυμολογίας. Ὁ καθηγητὴς Rohlfs ἀντιμετωπίζει τὰς δυσχερίας ταύτας κατὰ τρόπον προκαλοῦντα τὸν θαυμασμόν. Δὲν προτείνει καὶ δὲν υἱοθετεῖ ἐτυμολογικὴν λύσιν, ἐὰν δὲν πεισθῇ ὅτι αὕτη τυγχάνει βεβαία, καὶ τοῦτο διότι θέλει νὰ στηρίζῃ τὴν θεωρίαν του ἐπὶ βάσεων ἀκλονήτων.

ΑΝΑΣΤ. ΚΑΡΑΝΑΣΤΑΣΗΣ